

Požari i poplave koji posljednjih godina iznenađuju Hrvatsku osvijestila su problem neodržavanja sustava civilne javne zaštite. Nekada javnofinancirani i sveobuhvatno organizirani sustav zamijenile su fragmentirane volonterske službe poput Gorske službe spašavanja i vatrogasaca. Zbog još uvijek nedovoljno dobro organiziranog sustava, na terene često izlazi vojska koja nije educirana za ovakve akcije. Stoga se postavlja pitanje kako ovaj sustav treba izgledati?

Što znači nefunkcioniranje javnog sustava na svojoj koži osjetili su Grci prilikom požara u srpnju ove godine kad je više od osamdeset ljudi poginulo u požarima, a nekoliko tisuća ostalo bez doma. Manjak financiranja, plus gašenje dobrovoljnog vatrogastva i neodržavanje požarnih puteva, doveli su do velike tragedije. Ionako loš sistem, pod udarom financijske krize, naprosto se raspao.

Na korak do raspada činio se i hrvatski sustav prošle godine kada je požar praktički nesmetano došao do periferije Splita, gdje su se građani samoorganizirali i tako spriječili katastrofu. Taj je slučaj do kraja ogolio probleme u funkcioniranju Državne uprave za zaštitu i spašavanje koja objedinjuje i vatrogastvo i gorsku službu spašavanja i ono što, uobičajeno zovemo, civilna zaštita, a koji je prije neki dan odlukom Vlade pripojen Ministarstvu unutarnjih poslova i ukinut kao posebna služba. Posljedice tog pripajanja još nisu poznate, posebno zbog činjenice da svaki od tih segmenata praktički još uvijek funkcionira sam za sebe, pa se jednim dijelom njime bavi država, drugim lokalna samouprava, a treći je baziran na golom volontiranju.

Organiziranje u nesrećama i katastrofama

Zakon civilnu zaštitu definira kao "sustav organiziranja sudionika, operativnih snaga i građana za ostvarivanje zaštite i spašavanja ljudi, životinja, materijalnih i kulturnih dobara i okoliša u velikim nesrećama i katastrofama i otklanjanja posljedica terorizma i ratnih razaranja" i to kao integralni dio sustava domovinske sigurnosti. Države članice Europske unije samostalno odlučuju o ustroju koji se, kako su nam objasnili u DUZS-u, bazira na rizicima kojima je država izložena kao i o administrativnom uređenju. Gordan Bosanac iz Centra za mirovne studije kaže da EU pokušava razviti bolju koordinaciju i solidarnost među članicama vezano uz potrebe civilne zaštite. "Članice imaju veliki prostor diskrecije da urede taj sustav kako same žele, ali ideja je da se ojača suradnja između članica u ovom sektoru kako bi se lakše, po principu solidarnosti, prebrodile katastrofe. Na žalost i ta suradnja se lako pretoči u političko pitanje. Vjerojatno se svi sjećamo one nevjerojatno promašene odluke Vlade Zorana Milanovića da odbijemo pomoć EU oko poplava u Gunji", kaže Bosanac. Sustav nije statičan, nego se mijenja i prilagođava. "Sustav civilne zaštite se mijenja i mora se mijenjati zato što nakon svake nesreće, katastrofe ili izvanrednog događaja dolazi do

saznanja o nedostacima i to od prevencije pa do oporavka. Zato se periodično donosi Strategija razvoja sustava (trenutno je u izradi strategija za razdoblje od 2019. do 2024. godine) u kojoj se temeljem načela sustava civilne zaštite (humanost, solidarnost, supsidijarnost, održivi razvoj i kontinuitet djelovanja) i zaključaka iz Pregleda stanja sustava civilne zaštite utvrđuju ciljevi razvoja, kao i zadaće kojima se ti ciljevi mogu ostvariti. Strateški ciljevi su podizanje svijesti javnosti o zaštiti od katastrofa, jačanje kapaciteta lokalne i regionalne razine sustava, razvoj operativnih sposobnosti za odgovor na velike nesreće i katastrofe i jačanje institucionalnog okvira sustava civilne zaštite”, kažu u DUZS-u. Stožeri i postrojbe civilne zaštite osnivaju se na razinama države, županija, gradova i općina. Najdalje je u tome otišao Grad Zagreb koji je 2008. godine osnovao Ured za upravljanje u hitnim situacijama. Ured, koji vodi Pavle Kalinić, bavi se planiranjem, razvojem, učinkovitim funkcioniranjem i financiranjem sustava civilne zaštite, obrane, zaštite od požara, elementarnih nepogoda i vatrogastva. Osim Ureda za upravljanje u hitnim situacijama kao krovnog tijela, u Zagrebu djeluje i Stožer civilne zaštite, 17 postrojbi civilne zaštite opće namjene u svim gradskim četvrtima, specijalistička postrojba civilne zaštite za spašavanje iz ruševina sa 13 timova, tim za spašavanje na vodi i dva logistička tima. Zbirno, u sustav civilne zaštite Grada Zagreba uključeno je preko 5000 ljudi koji bi trebali biti obučeni i organizirani da u slučaju potrebe mogu izaći na teren i pružiti pomoć ugroženima. U drugim gradovima i županijama taj posao obavljaju službenici. U nekim sredinama i tako “poluvolonterski” sustav ipak funkcionira. Posebno to vrijedi za Primorsko-goransku županiju, što se dobro vidjelo kad je Gorski kotar bio suočen s velikim snijegom. Pripadnici civilne zaštite odigrali su bitnu ulogu čisteći krovove na javnim objektima. Ima, međutim, i drugih primjera gdje sustav postoji samo na papiru, pa ljudi slučajno “otkriju” da su na popisu članova civilne zaštite, mada se nijednom nisu sastali. Zaduženi za taj posao naprosto bi prepisali imena iz popisa birača, pa bi “na papiru” sve izgledalo kako treba. Prednost Zagreba je i činjenica da se na njegovom području nalaze znanstvene institucije s kojima Ured usko surađuje što pomaže u rješavanju različitih problema poput, primjerice, otkrivanja klizišta, pa se ne može dogoditi da lokalna vlast, kao što je bilo u Hrvatskoj Kostajnici, izda dozvolu za gradnju na klizištu.

Mobilizacije

Do 2015. godine pripadnike civilne zaštite mobilizirao je izravno DUZS, a sada to rade jedinice lokalne samouprave. Zakonom o obrani iz 2002. godine raspored vojnih obveznika u civilnu zaštitu više nije moguć. Na obuku su u prvom redu pozivani oni koji nisu služili vojni rok, odnosno oni koji su ga proveli u javnim institucijama. “Osposobljavanje u sustavu civilne zaštite je organizirano stjecanje stručnih znanja i vještina sa svrhom podizanja spremnosti

operativnih snaga sustava civilne zaštite i građana za djelovanje u velikoj nesreći i katastrofi”, objašnjavaju u DUZS-u. Od 2007. do danas osposobljeno je preko 47.900 pripadnika svih operativnih snaga i sudionika sustava civilne zaštite. U Vatrogasnoj školi je od 2005. godine program prekvalifikacije završilo više od 1700 vatrogasaca i vatrogasnih tehničara. “Osposobljavanja u sustavu civilne zaštite provode i temeljne operativne snage sustava civilne zaštite sukladno vlastitim programima za specijalnosti koje su im važećim propisima stavljeni u nadležnost, kao i udruge građana koje nemaju javne ovlasti, a od interesa su za sustav civilne zaštite (kinološke, podvodne i radio-komunikacijske djelatnosti), isto u skladu s programima osposobljavanja”, kažu u DUZS-u.

U praksi to ovako izgleda: “Zovu me jednom od dvaput godišnje”, kaže nam jedan od članova civilne zaštite, inače novinar na nacionalnoj televiziji. “Okupimo se u kvartu u kojem živimo. Uče nas kako napraviti zečje nasipe ili sklopiti velike vojne šatore. Nije to ne znam kakva obuka, ali može biti od koristi ako zaista dođe do katastrofe. Premda se u pozivu prijeti kaznom u slučaju neodazivanja, po mom iskustvu dovoljno je javiti se da taj dan zbog drugih obaveza ne možeš doći, što oni uvažavaju.” Drugi sugovornik, inače aktivist u jednoj od “zelenih” udruga, također nema loša iskustva s obuke, iako ga je zasmetalo što je smotra članova napravljena uoči lokalnih izbora, pa mu se činilo da su iskorišteni u predizborne svrhe. “Imamo fantastičnih profesionalaca u tom sustavu. Pogledajte samo HGSS koji se, zahvaljujući činjenici da je cijelo vrijeme odmaknut od politike, uspio profilirati u jednu od najkompetentnijih službi - od toga kako rade na terenu do toga kako komuniciraju sa javnosti. Bez mitova, i bez novca. U vatrogastvu postoje također brojni genijalci, ali taj sustav je puno više podređen politici te se, nažalost, znao koristiti za partikularne interese. Posebno je nevjerojatno kako sustav vatrogastva, nakon prošlogodišnjih požara, nije dobio značajno veća sredstva za prevenciju. To nam govori da se onakvi požari mogu ponoviti. Dakle, u sustavu postoje profesionalci i brojni predani volonteri, ali ne postoji šira obučena populacija u segmentu civilne zaštite. Posebno su opasne ideje predsjednice Kolinde Grabar Kitarović i ministra Damira Krstičevića koji kroz tzv. ‘domovinski odgoj’ žele militarizirati obrazovanje iz segmenta civilne zaštite. Jedna je stvar učiti ratovati, a druga je učiti pomagati drugima i snalaziti se u katastrofičnim situacijama kao što su poplave, potresi i požari. Umjesto zazivanja reaktivacije vojnog roka, bilo bi bolje da npr. HGSS drži tečajeve kako se snaći u kriznim situacijama, vatrogasci da nas nauče kako se nositi s požarom, a hitna služba kako dati prvu pomoć osobi u potrebi”, tvrdi Bosanac.

Nove paradigme domovinske sigurnosti

Dio sustava su i tzv. atomska skloništa. Od 1849 skloništa, koliko ih ima u Hrvatskoj, 1073 je u Zagrebu. Kako kažu u DUZS-u, inspeksijski nadzori su pokazali da je stanje skloništa koja

se nalaze u ustanovama i tvrtkama zadovoljavajuće, za razliku od onih u stambenim objektima i izvan njih. Godine 1998. skloništa su iz nadležnosti MUP-a prešla na gradove i općine te se smatraju zajedničkim dijelom zgrade, a suvlasnici nositeljima prava upravljanja i uporabe skloništa, tako da nisu pod DUZS-om.

Sustav se bitno izmijenio od vremena Jugoslavije. Po Zakonu o općenarodnoj obrani iz 1984. godine činili su ga samozaštita, osobna i uzajamna zaštita, povjerenici civilne zaštite, sustav sklonišne zaštite, postrojbe i štabovi civilne zaštite osnovani na svim razinama - od državne do mjesnih zajednica, kao i drugi oblici organiziranja za zaštitu i spašavanje (poduzeća i druge organizacije koje se po prirodi posla bave zaštitom i spašavanjem). Financirali su se iz redovnih sredstava poduzeća, samoupravnih fondova Općenarodne obrane i društvene samozaštite, sredstava iz doprinosa investitora za gradnju i održavanje skloništa te dijela novca koji se izdvajao iz stanarina i najamnina. Krajem 80-ih godina sustav civilne zaštite u Hrvatskoj je bio glomazan i razgranat, tvrde u DUZS-u. Bilo je uključeno 545.000 obveznika (oko 12% stanovništva svrstanih u 15.022 postrojbe i 4.444 štaba civilne zaštite. Obveznici, njih 990 tisuća, koji nisu imali ratni raspored i nisu bili uključeni u postrojbe i štabove, morali su proći posebnu obuku za samozaštitu, osobnu i uzajamnu zaštitu. Tokom 1993. godine pristupilo se novom ustroju civilne zaštite u okviru MUP-a čime je započet proces mijenjanja ustroja, drastičnog smanjivanja broja i veličine jedinica kao i ukidanja zastarjelih mjera. Tendencija je bila da se osnivaju male, osposobljene i opremljene postrojbe koje mogu u kratkom vremenu kvalitetno reagirati kao odgovor na nesreću i katastrofu. U tom smjeru se planira i današnje funkcioniranje i djelovanje operativnih snaga sustava. Osnivani su stožeri civilne zaštite, čija je zadaća bila koordinacija u zaštiti i spašavanju na razinama na kojima su osnovani, dok je rukovođenje bilo u nadležnosti MUP-a, tj. zapovjedništava civilne zaštite. Osnovu zapovjedništava činili su djelatnici službe civilne zaštite policijskih uprava i Odjela CZ MUP-a.

Ipak, kako kaže Bosanac, sustav civilne zaštite nije zaživio kako je trebao, s obzirom da je marginaliziran u odnosu na sustav oružanih snaga. "Kroz novu paradigmu domovinske sigurnosti podređen je vojnom sustavu gdje je vojska stavljena u centar te paradigme, umjesto da u centru budu ljudi. Godinama se nije kvalitetno ulagalo u sustav civilne zaštite koji je prepušten na milost i nemilost lokalnim vlastima i kao takav se de facto raspao. Zato i imamo situaciju da kod nas na bilo koji veći izazov vezan uz požar ili poplavu odmah na teren izlazi vojska koja nema kompetencije baviti se tim izazovima - ali ipak izlazi - jer je jedina organizirana cjelina unutar sustava. Po meni to je ponižavanje sustava civilne zaštite. Nevjerojatno je npr. da Hrvatska kupuje vojne borbene avione, a nema niti jedan medicinski helikopter za pružanje prve pomoći. Vojni helikopteri prevoze kritične bolesnike koji čekaju

na pružanje adekvatne liječničke pomoći dok helikopter ne sleti u bolnicu. To vam je kao da dobijete srčani udar, a po vas umjesto hitne pomoći dođe vojni kamion da vas otprati do bolnice. Zadnjih godinu dana ipak vidimo neke iskorake oko bolje koordinacije sustava, ali ostaje problem da su u centru te koordinacije oružane snage. O financijskoj disproportiji između oružanih snaga i civilne zaštite neću ni govoriti“, zaključuje Bosanac.

Izvor: bilten.org